

педагогічних послуг сім'ям, єдиного науково-методичного забезпечення роботи щодо практики надання послуг сім'ям. Саме в цьому випадку маємо розвиток і успішну соціалізацію дитини в сім'ї, створення найкращих умов для виживання, захисту і розвитку дітей (за Конвенцією ООН про права дитини).

ЛІТЕРАТУРА

1. Вступ до Прав людини. – Vienna : USIA Regiona. Programm Office, 1999. – 39 с.
2. Трубавіна І. Система захисту дітей від жорстокого поводження : [навчально-методичний посібник з грифом МОН / за ред. К. Левченко, І. Трубавіної // [І. Трубавіна, К. Левченко, Л. Волинець та ін.]. – К. : Держсоцслужба, 2005. – 396 с.
3. Трубавіна І. Соціально-педагогічна робота з сім'єю в Україні : теорія та методика: [монографія] / І. Трубавіна. – Х. : Нове слово, 2007. – 395 с.
4. Трубавіна І. Теоретико-методичні основи соціально-педагогічної роботи з сім'єю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук; спец. 13.00.05 – «соціальна педагогіка» / І. Трубавіна. – Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2009. – 44 с.

Тетяна Скляренко,

директорка,

Черкаський міський центр соціальних служб
для сім'ї, дітей та молоді

КОРЕКЦІЙНІ ПРОГРАМИ ДЛЯ КРИВДНИКІВ

В українському законодавстві з 2009 року систему спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї було доповнено обов'язковим проходженням кривдниками корекційних програм. Проте не було прийнято відповідних підзаконних актів, які б визначили зміст корекційних програм. Відсутні і самі установи та фахівці, які б впроваджували подібні програми. В українській практиці роботи з агресорами набір прийомів, котрі можна застосувати, є досить обмежений, немає рекомендацій з практики розробки та реалізації корекційних програм, консультативної роботи з кривдниками. Досвід і оцінка результативності цих програм у США продемонструвала, що загалом у чоловіків, які пройшли курс реабілітації, рецидиви насильницької поведінки значно знижуються і становлять від 5 до 15%. В Україні чинна система законодавства щодо попередження насилля є недієвою. Необхідно розвивати не тільки мережу закладів, куди жертви насилля можуть звернутись за допомогою, а й запровадити навчання кваліфікованих спеціалістів, які мають ефективно працювати з домашніми агресорами.

Tetiana Skliarenko

REHABILITATION PROGRAMMES FOR OFFENDERS

In 2009, the legislative framework supplemented the system of special measures on prevention of domestic violence with obligation of an offender to pass a correctional programme. Nevertheless, the respective regulations to define the contents of correctional programme were not approved. The institutions and experts who should carry out correctional programmes are also missing. The methods that can be applied to perpetrators are also quite limited in their number. Practical recommendations on the development and implementation of correctional programmes are not available as well. Evaluation of the effectiveness of these programmes in the U.S. showcased that men's violent behaviour was significantly reduced (to 5-15 per cent). Ukrainian legislation is ineffective in terms of prevention of violence. It is necessary to develop not only the network of institutions for victims of domestic violence, but also to provide training to qualified specialists who will work with perpetrators of domestic violence.

Загальновідомо, що в сім'ї закладаються основи буття людини, її духовні, світоглядні якості, а від благополуччя родини багато в чому залежить моральний стан суспільства. Сім'я відіграє визначальну роль у психічному розвитку особистості, задовольняючи цілу низку її потреб (зокрема, прагнення підтримки, безпеки, емоційного комфорту, визнання з боку значущих людей, захищеності від посягань на особистісну автономію). На жаль, для багатьох наших співвітчизників бажання знайти сімейний спокій залишається нездійсненою мрією, а найближчі люди стають, скоріш за все, джерелом небезпеки, ніж надійності, захисту та миру.

Черкаський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді з 2011 року запровадив програму соціально-психологічної корекції для тих, хто вчинив домашнє насилля. За три роки роботи до центру від органів внутрішніх справ було спрямовано для проходження корекційної програми 68 осіб, з них пройшли навчання – 58, самозвернулись – 7. Працюючи з проблемою домашнього насильства, фахівці дійшли висновку, що односторонню допомогу жертвам можна підсилити, якщо організувати соціально-реабілітаційні або корекційні програми для кривдників.

З 01.01.2009 р. набули чинності зміни, внесені до Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», а саме: систему спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї було доповнено обов'язковим проходженням кривдниками корекційних програм. Корекційні програми визначено як «програми, спрямовані на формування гуманістичних цінностей та ненасильницької моделі поведінки в сім'ї особи, яка

вчинила насильство в сім'ї» (ст. 1 Закону). Вказані зміни набули чинності, проте не було прийнято відповідних підзаконних актів, які б визначили зміст корекційних програм.

Відповідно до Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів щодо попередження насильства у сім'ї (затверджена спільним наказом № 3131/386 від 07.09.2009 року):

– управління (відділи) у справах сім'ї, молоді та спорту за направленням органів внутрішніх справ організують та забезпечують проходження особами, які вчинили насильство в сім'ї, реабілітаційних заходів (корекційних програм);

– корекційні програми проводять спеціалісти, які пройшли відповідне навчання щодо роботи з особами, які вчинили насильство в сім'ї, на базі відповідних кризових центрів;

– організують навчання фахівців, які проводять корекційні програми з особами, які вчиняють насильство в сім'ї, а також забезпечують спеціалістів методичними рекомендаціями щодо впровадження та реалізації цих програм в роботу управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту;

– до проведення корекційних програм з особами, які вчиняють насильство в сім'ї, можуть залучатися суб'єкти, що надають соціальні послуги сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Також у Інструкції зазначено, що у разі неявки особи, яка отримала направлення для проходження реабілітаційних заходів (корекційних програм), або ухилення від їхнього проходження без поважних причин, управління (відділи) у справах сім'ї, молоді та спорту здійснюють контроль, надають письмове повідомлення впродовж трьох робочих днів до відповідного органу внутрішніх справ.

З вищезазначеного очевидно, що організація проходження кривдниками корекційних програм в умовах українських реалій неминує зіштовхнеться як з небажанням кривдників брати участь у них, так і з браком юридичних механізмів, які примушують їх пройти курс цієї реабілітації, і, окрім того, – з відсутністю спеціально підготовлених фахівців для впровадження корекційних програм. На сьогодні реальне запровадження повноцінних та ефективних корекційних програм можливе за умови індивідуального консультування кривдників вже на першому етапі, коли насильство було виявлене у родині.

Пристаючи до консультування, треба знати, що кривдники використовують здебільшого одну й ту ж смислову схему, намагаючись виправдати свою поведінку й відвести провину від себе. Передусім, це заперечення того, що сталося («Я нічого такого їй не зробив»). Також кривдники намагаються мінімізувати факт домашнього насильства, що стався, применшити його значення («Це був лише ляпас») або ж його ефект («Вона впала не від мого удару, а тому, що втратила рівновагу»). Звичайною тактикою є й спроби звинуватити потерпілу сторону («Вона завжди лізе на рожен»), списати провину на обставини («Мoje життя дуже тяжке») й «пом'якшувальні» покликання на алкогольний або наркотичний стан («Я просто випив занадто багато»).

Однією з найважливіших умов роботи з винуватцями домашнього насильства є розпізнавання цих тактик ухилення від відповідальності й припинення подібних спроб перевести розмову на іншу тему. Поведінку потерпілої сторони при роботі з кривдником не обговорюють! Це є особливо важливою частиною процесу консультування, на яку слід звертати увагу. Необхідно дотримуватися такої тактики розмови, при якій у центрі бесіди – лише поведінка чоловіка і її наслідки, але не дії потерпілої [1, с. 97]. Важливим інструментом, який допоміг би чоловіку запобігти повторним актам агресивної поведінки, є так званий «тайм-аут» або «перерва». Мета перерви – ізоляція кривдника від жертви його агресії, роздуми над вказаними вище питаннями, заспокоєння і, таким чином, запобігання черговому епізоду насильства. Кривдник може вийти на вулицю, в інше приміщення тощо, або ж він може звернутися за допомогою на телефон довіри. Важливо обговорити з чоловіком, в якому стані він потребує «перерви» і яким чином він повідомить жінці про те, що бере «тайм-аут».

На сьогодні в українській практиці роботи з домашніми агресорами набір прийомів, котрі можна застосувати, є досить обмеженим, немає рекомендацій з розробки та реалізації корекційних програм, консультативної роботи з кривдниками, однак, сподіваємось, що з часом ситуація поступово покращиться. Також варто зазначити, що навіть за кордоном є досить мало досліджень, дані з яких допомогли б точно встановити ефективність корекційних програм для домашніх агресорів, якими у 95% випадків є чоловіки. Однак оцінка результативності цих програм у США продемонструвала, що загалом у чоловіків, які пройшли курс реабілітації, рецидиви насильницької поведінки значно знижуються і становлять від 5 до 15 відсотків.

Кривдники можуть бути класифіковані за двома основними типами: чоловіки, чие роздратування поступово й досить повільно зростає до насильницького акту, й ті, які спалахують практично миттєво. Цю різницю в типології кривдника особливо важливо знати жінкам, які збираються залишити свого чоловіка або партнера, при виробленні плану безпеки. Другий тип кривдників – ті, хто «спалахує» практично миттєво,

видається найнебезпечнішим. Кривдники з «швидшим» темпераментом склали 20% від досліджуваних чоловіків. Виявлено, що 33% чоловіків з «повільним» та 90% – з «швидким» темпераментом діагностовані як антисоціальні типи, які мають в історії свого життя численні імпульсивні кримінальні випадки, епізоди з дитячих років, пов'язані з брехнею, крадіжками, підпалами й проявом жорстокості стосовно тварин. Іншою відмінністю між цими двома типами кривдників є те, що 78% «швидких» чоловіків виростили в атмосфері домашнього насильства, тоді як серед «повільних» чоловіків ця цифра становить 51%. Вивчення кривдників також показало, що приблизно 25% чоловіків, агресивних стосовно своїх близьких, мають серйозні психологічні та частково психіатричні проблеми. У дослідженнях, проведених у місцях позбавлення волі, виявлено, що 83% осіб, що скоїли насильницькі злочини, були жертвами або свідками насильства в дитинстві.

У світовій практиці є три основних підходи до проблеми соціальної реабілітації кривдників:

- освітні або психоосвітні програми;
- парна терапія (подружжя або партнерів);
- психотерапевтична індивідуальна терапія.

Ці підходи базуються на переважаючому у західній критичній думці погляді на комплекс проблем, пов'язаних з насильством у сім'ї [2, с. 99].

На превеликий жаль, чинна система законодавства в Україні щодо попередження насилля є недієвою. Необхідно розвивати не тільки мережу закладів, куди жертви насилля можуть звернутись за допомогою, а й запровадити навчання кваліфікованих спеціалістів, які мають ефективно працювати з домашніми агресорами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Онишко Ю. В. Медико-соціальна допомога дітям, які зазнали насильства в сім'ї / Ю. В. Онишко. – К. : ТОВ «К.І.С.», 2010. – 120 с.
2. Зверєва І. Попередження, виявлення і подолання випадків насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми : [курс тренінгів] / І. Зверєва. – Київ, 2010.

Anna Fidelus,
dr hab., prof.,
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

STREETWORKING WŚRÓD DZIECI ULICY JAKO FORMA ZAPOBIEGANIA PRZESTĘPCZOŚCI NIELETNICH

Celem niniejszego artykułu jest zwrócenie uwagi na problemy dzieci przebywających w środowisku ulicy. W Polsce problematyka dzieci ulicy jest ciągle słabo rozpoznana. Często pada pytanie o rozmiar, przyczyny zjawiska dzieci ulicy w Polsce. W tekście przeanalizowano koncepcje wyjaśniające zjawisko dzieci ulicy, przeanalizowano przyczyny i uwarunkowania ucieczek dzieci na ulicę, przedstawiono charakterystyczne cechy dzieci przebywających w środowisku ulicy. Poruszona została również kwestia pomocy dzieciom ulicy, ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki pracy streetworkerów.

Anna Fidelus

РОБОТА НА ВУЛИЦІ З ВУЛИЧНИМИ ДІТЬМИ ЯК ФОРМА ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

Метою цієї статті є звернення уваги на проблеми дітей, що перебувають у середовищі вулиці. У Польщі проблема дітей вулиці досі мало розвинута. Часто постає питання про масштаби і причини дитячої безпритульності у Польщі. У статті розглянуто концепції феномену безпритульних дітей. Аналізуються причини та обставини життя дітей вулиці. Показано особливості дітей, які виховуються на вулиці. Піднімається питання про підтримку безпритульних дітей, особлива увага звертається на специфіку роботи соціальних працівників на вулиці.

Anna Fidelus

STREET WORK WITH STREET CHILDREN AS A FORM OF PREVENTION OF JUVENILE DELINQUENCY

The purpose of this article is to draw attention to the problems of children who grow up in the streets. In Poland, the problem of street children is still poorly understood. The information about the size and causes of street children in Poland is not available. The entry examines the concepts that explain the phenomenon of street children, analyzes the causes and circumstances of children escaping to the street. The author provides characteristics of children in the streets. The article highlights the issue of support to street children, with particular attention to the particularities of the activities of street workers.

I. Uwagi wprowadzające.

Діти вулиці то поняття, które в останнім часі bardzo często pojawia się w różnorodnych opracowaniach, dyskusjach, przekazach medialnych. Częstotliwość pojawiania się tego określenia sugeruje jednoznacznie, iż zjawisko